

Павлюк Р.О.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов та методик їх навчання Педагогічного інституту, заступник директора з науково-педагогічної та соціально-гуманітарної роботи Інституту психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

У статті проаналізовано та визначено сутність поняття сучасного інформаційного суспільства, його структуру, чинники розвитку та формування.

Ключові слова: інформаційне суспільство, комп'ютеризація, інформаційно-комунікаційні технології, інформація.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Інформаційна революція радикально змінила інструментальну основу, способи та технології передачі, зберігання інформації, кардинально збільшила об'єми інформації, яка є доступною активній частині населення планети. Під зростаючим пресингом цієї революції світ вступає до інформаційного віку. Формується планетарне інформаційне суспільство. Швидкими темпами зростають інформаційні потоки, для обробки яких збільшується кількість комп'ютерів, створюються інформаційні мережі. З'явився вільний ринок ЗМІ. Швидко розвиваються традиційні та створюються нові інформаційні технології, розширюються вікна у міжнародний інформаційний ринок. Формується індустрія інформаційних технологій, що обслуговує ринок розваг, сферу домашніх послуг (оплата рахунків, замовлення продуктів тощо).

У інформаційному соціумі рівень життя, характер праці та відпочинку, система освіти та ринок безпосередньо відчують на собі зростаючий вплив індустрії інформації та знань. Капітал та праця як основа індустріального суспільства тут поступаються місцем інформації та знанню, а зростаючий вплив індустрії інформаційних та телекомунікаційних технологій на всі сфери життєдіяльності техногенного суспільства тягне за собою заміну соціальних класів недиференційованими «інформаційними співтовариствами».

Аналіз наукових досліджень, на які спирається автор. Концепцію інформаційного суспільства розробляли Д. Белл, З. Бжезинський, Й. Масуда, Ф. Машлуп, Т. Стоуньєр, О. Тоффлер, Ю. Хайяші та ін. Вони обґрунтували думку, що основним ресурсом подальшого розвитку суспільства стануть знання та інформація. Проблему розбудови інформаційного суспільства в

Україні розглядають М. Згуровський, Я. Жаліло, А. Колодюк, Г. Почепчов та інші.

Формулювання мети та завдань статті. Метою нашого дослідження є аналіз та визначення сутності поняття сучасного інформаційного суспільства, його структури, чинників розвитку та формування.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Інформаційне середовище сучасного суспільства – це галузь соціальної діяльності суб'єктів, яка пов'язана зі створенням, зберіганням, обробкою і споживанням інформації. Вона містить у собі знакове середовище соціума, яке оточує людей в інформаційному суспільстві. Ззовні це середовище є спонтанно збільшуваною «гробницею» комп'ютерних та телематичних систем глобальної комунікації, що оточує індивіда цього соціуму і або здійснює на нього вплив, або відчуває ті чи ті впливи з його боку. Ця «гробниця» інформаційних систем, які використовують засоби обчислювальної техніки і взаємодіють один із одним засобами комунікаційних каналів, як правило, позначається терміном «інформаційна мережа». Основне призначення Інтернету – організація оптимальних умов для інформаційної взаємодії між користувачами у соціально-інформаційному просторі при вирішенні життєвоважливих завдань соціуму. Тут соціальні інтеракції відбуваються шляхом обміну інформацією. У соціальному просторі інформаційного суспільства тканина інформаційних інтеракцій – це і є тканина соціальної взаємодії [4, 231].

Сам Інтернет тут представлений як «Мережа мереж», яка є, з одного боку, соціально-інформаційним середовищем для своїх користувачів, а з іншого – складовою частиною ноосфери планетарної цивілізації. Кожна підсистема соціально-інформаційного середовища розглядається як підструктура системи більш високого рівня і тому є уже інформаційним утворенням по своїй суті. В інформаційному соціумі інтерфейс взаємодії «людина-комп'ютер» складає фундамент Інтернету і є одним із його ключових принципів. Ззовні Інтернет нагадує своєрідну інформаційну машину, що функціонує за певними правилами; вона створена для здійснення зв'язку користувачів із власниками інформаційних ресурсів та послуг. Однак при більш детальному осмисленні Інтернету, при якому він розуміється як прототип глобальних інформаційних мереж майбутніх планетарних соціумів, Інтернет стає випадковим артефактом, не побічним, підручним засобом глобального ринку, а дечим більш доленосним, ніж цей ринок. Адже справа не тільки в прагматично-утилітарному використанні Інтернету. Він є найбільш впливовою реалією нашого часу, яка сьогодні повинна сприйматись як провісниця незмірної кількості глобальних інформаційних мереж. Сучасні дослідники павутини подібних мереж розмірковують про те, який саме вплив можуть здійснювати такі мережі на еволюціонуючу планетарну цивілізацію [4, 231].

Справляючи найбільш радикальні виміри традиційного розуміння соціальної ролі смислу, мислення, знання, комунікації, діяльності, гуманітарна революція формує новий життєдіяльний образ наукоємного

майбутнього. У формуванні цього образу важливу роль відіграють технології, що позначаються термінами «hi-hume» та «hi-tech» [4, 232].

Терміни «hi-hume» та «hi-tech» означають два типи технологій, які використовуються людством у процесі самовиробництва себе у світі. Об'єктом «hi-tech»-технологій є зовнішній світ, фізичний космос, макрокосм. Об'єктом «hi-hume»-технологій є людина у повноті її вимірів, тобто мікркосм, який охоплює світ людських генів, людський геном, генокод, тілесність, людську нейросистему. За умови вищевказаного, легко зрозуміти, чому другу категорію технологій визначають терміном «гуманотехнології».

Практика використання гуманотехнологій поставила під знак питання характерну для ментальності Заходу метафізичну опозицію «суб'єкт-об'єкт», яка, як відомо, має етичну природу, виявлену ще Е. Кантом. Категорія «об'єкт» у цій позиції означає все те, що предметом технологічних перетворень не може бути взагалі. У рамках новочасової ментальності людина як суб'єкт розумних дій розуміється не як засіб, а як мета інших розумних істот. Змушувати гуманотехнології до перетворень тут означає здійснювати антигуманний, аморальний вчинок. Саме це положення класичної гуманітарії і заперечують ентузіасти гуманотехнологій, які називають себе «трансгуманістами». Позиціонуючи себе відносно до ренесансних і новочасних гуманістів, трансгуманісти поділяють їх мету. Однак у засобах і методах досягнення цієї мети їх позиції радикально відрізняються [4, 233].

Загалом, можна зробити висновок, що інформаційно-гуманітарна революція і каталізуюча нею практика використання технологій суперавтоматизованих просторів несуть у собі потенційні загрози вільному розвитку людської вітальності, імунної системи суспільства, індивідуальної та колективної свободи. Вони наближають техногенне суспільство не до неоднозначно передбачуваного наукоємного майбутнього, а до стану екзистенційної нестабільності, невизначеності, негарантованості до того суспільства, яке після Ульріха Бека називають глобалізуючим «суспільством ризиків» [4, 249].

Сучасні соціологи і політологи по-різному відповідають на питання про місце інформаційного суспільства в історії людства. Одні вважають, що поняття «інформаційне суспільство» і «постіндустріальне суспільство» є синонімами. Інші розглядають «інформаційне суспільство» як різновид постіндустріального. Треті вважають інформаційне суспільство одним із етапів розвитку постіндустріального суспільства. Четверті виводять його за рамки постіндустріального і розглядають як етап, що приходить йому на зміну. Незважаючи на розбіжності, всі вчені єдині в тому, що мова йде про новий етап цивілізаційного розвитку [1, 52].

Загалом інформаційне суспільство – це комплексне поняття, що складається з різноманітних аспектів політичної, соціальної, економічної та гуманітарної природи, якому властива висока динаміка росту. Суть концепції інформаційного суспільства полягає в тому, що першорозрядного значення в розвитку всіх суспільних сфер набувають знання, інформація та

інтелектуальний потенціал людини. Поняття виникло на початку 90-х років ХХ століття. Основними об'єктивними факторами його появи було різке зростання ролі знань та інформації, які стають важливим стратегічним ресурсом суспільства. Прискорений розвиток високотехнологічних галузей економіки, широкий доступ громадян до інформації, освіти, культурних надбань, можливостей роботита спілкування, завдяки бурхливому розвитку й потужним можливостям інформаційно-комунікаційних технологій [2, 363].

До основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні віднесено:

- створення постіндустріальної економіки шляхом прискорення впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах суспільного життя, діяльності державної влади та органів місцевого самоврядування;

- широке використання інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту для затвердження демократичних форм державного управління, удосконалення відносин між державою та громадянами, зміцнення демократичних інститутів, становлення електронної форми взаємодії між владою та громадянами;

- забезпечення комп'ютерної грамотності населення, насамперед створенням освітньої системи, орієнтованої на виклики інформаційного суспільства; формування системи цінностей і пріоритетів інформаційного суспільства та використання нових інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні особистості;

- створення національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури й інтеграція її зі світовою інфраструктурою [2, 364].

Основні характерні особливості інформаційного суспільства такі:

- збільшення ролі інформації та знань у політичному, економічному, соціальному та культурному житті суспільства;

- зростання обсягу інформаційно-комунікаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті;

- створення глобального інформаційного простору, що забезпечує: а) ефективну інформаційну взаємодію людей; б) їхній доступ до світових інформаційних ресурсів; в) задоволення їхніх потреб в інформаційних продуктах і послугах [2, 364].

Метою інформаційного суспільства є комплексний та органічний розвиток людини, створення умов для її духовного й розумового збагачення, нарощування людського капіталу як основи розвитку політичної, соціальної, економічної, гуманітарної, культурної та інших сфер суспільного життя, передовсім в інтересах підвищення добробуту громадян, ефективності економіки та зміцнення державності [2, 364].

Інформаційне суспільство характеризується низкою показників: техніко-технологічними; соціально-економічними; політичними; інтелектуальними. До технологічних характеристик інформаційного суспільства відносять: наявність і використання персонального комп'ютера як невід'ємного атрибуту кожної сім'ї, організації, підприємства, установи; налагоджену

працю локальних, корпоративних, національних і міжнародних інформаційних мереж, які забезпечують оперативну комунікацію членів суспільства; нові види діяльності в інформаційних мережах; посилення ролі центрів, які забезпечують автоматизовану генерацію, зберігання, обробку і використання різних видів інформації.

В Україні дослідженням проблеми розвитку інформаційного суспільства займається значна кількість фахівців, зокрема С. Азаров, А. Колодюк, В. Лисицький та інші, які розробили низку інформаційно-аналітичних матеріалів.

На думку Парафійник Н. інформаційне суспільство – це суспільство, де процес комп'ютеризації дає людям доступ до надійних джерел інформації, позбавляє їх від рутинної роботи, забезпечує високий рівень автоматизації виробництва [1, 53].

Якщо говорити про розвиток інформаційного суспільства в Україні, то вчені зазначають, що це питання є досить суперечливим. З одного боку Україна має один із найбільших у світі індексів освіченості, великий науковий потенціал, з іншого боку, належить до країн з низькою технологічною промисловістю та слаборозвинутою інфраструктурою. Технічний рівень і масштаби зростання інфраструктури в Україні залишаються значно нижчими, порівняно з європейськими показниками. Зокрема рівень захоплення соціальними телефонними лініями зв'язку в країні – 30%, у Європі – 40%, мобільною телефонією в Україні 5,5%, в Європі – 50%, Інтернет в Україні 4,5%, в Європі – 36% [3, 107-108]. Щодо охоплення населення України Інтернетом, то 55% українських споживачів проживає в Києві, ще одна третина (29%) припадає на жителів міст Одеси, Дніпропетровська, Донецька, Харкова, Львова, Запоріжжя. Кількість жителів сільської місцевості, що є користувачами Інтернет, дуже мізерна [3, 110]. Варто зазначити, що розвиток українського сегменту мобільного зв'язку, зокрема Інтернету, впродовж останніх років характеризується стабільним зростанням.

Верховна Рада України ухвалила низку важливих законів, які є достатньою законодавчою базою для побудови інформаційного суспільства (Закони України «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», «Про інформаційні агентства», «Про науково-технічну інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про електронні документи та електронний документообіг» та ін.). Важливим елементом інформації країни є прийнята Міністерством освіти і науки України програма інформатизації середньої школи [1, 55].

В Україні створені і активно працюють недержавні організації, які спрямовують свою діяльність на розвиток інформаційного суспільства в

країні: Асоціація комп'ютерних клубів України, Асоціація «Україна – розвиток через Інтернет», Асоціація учасників ринку без кадрових мереж передачі даних, Всеукраїнська громадська організація «Інформаційне Суспільство України», громадська організація «Українська Інтернет-спільнота». Фонд «Інформаційне Суспільство України», громадська організація «Інтерньюз-Україна», Інститут Інформаційного Суспільства, Інтернет Асоціація України, Прайвес Україна та ін.

Змалювати картину інформаційних процесів в Україні доречно такими штрихами: спочатку досить швидке зростання телефонії, на базі якої формується доступ до Інтернету, але комп'ютеризація проходить дещо мляво, що дозволило західним експертам на порозі ХХІ століття віднести Україну на 100-те місце за кількістю комп'ютерів на тисячу населення. Проте поступово процес набуває стрибкоподібного темпу розвитку: утворення TV-мережі кабельного, супутникового транслявання, впровадження виділених ліній Інтернету, вільне сприймання інформації, певних зразків культурних надбань новин; поширення DVD програвачів, які підсилюють або витісняють – залежно від обставин – TV-мережу.

Висновки, рекомендації, перспективи подальших досліджень. Нині інформаційне суспільство продовжують розглядати як технологічну перспективу впровадження інформаційних та інформаційно-комунікаційних технологій, суспільні орієнтири якої визначаються іншими концепціями суспільного розвитку, насамперед сталого розвитку.

Сучасний стан розробки концепції інформаційного суспільства характеризується невизначеністю співвіднесеності цієї концепції з іншими концепціями суспільного розвитку – глобалізації, сталого розвитку, ноосферної, концепції відкритого суспільства тощо.

ДЖЕРЕЛА:

1. Гуманістичний вимір інформаційного суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конфер. [«Філософські семінари. Випуск 7»] / Мін-во освіти і науки України, Полтавський нац. тех. ун-т ім. Ю. Кондратюва. – Полтава : ПолНТУ, 2008. – 155 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Згуровський М. З. Загальні тенденції розвитку / М. З Згуровський // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К., 2004. – С. 104 – 114.
4. Наука и образование: современные трансформации : монографія / Ин-т философии им. Г.С. Сковороды НАН Украины. – К. : Изд. ПАРАПАН, 2008. – 328 с.
5. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство : когнітивний креатив постнекласичних досліджень : монографія. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2006. – 420 с.

В статтє проанализирована и обозначена сущность понятия современного информационного общества, его структура, факторы развития и формирования.

Ключевые слова: информационное общество, компьютеризация, информационно-коммуникационные технологии, информация.

The article analyzes the concept and the essence of the modern information society, its structure, factors of development and formation.

Keywords: information society, computerization, information and communication technology, information.